

SPECIFIEK...

Boer

Bennie van den Brink (foto: Guus van Duin)

Ik kwam altijd Boerenzwaluwen tegen in de schuren en stallen van onze boerderij. Als ze in de herfst voor een halfjaar weggaan, vraag je je natuurlijk af waar ze blijven. En dat is eigenlijk steeds meer mijn interesse gaan krijgen. Ik kreeg de kans om ringonderzoek te gaan doen; dé manier om meer van dat beestje aan de weet te komen.

Dat had je ook met Huiszwaluwen kunnen doen

Nee, de Boerenzwaluw heeft een open nestje, dus je kunt makkelijk bij de jongen komen. Dat stimuleert toch wel. Er zaten een stuk of drie, vier nesten in een kalverstal en een kippenschuurtje. Ik zag hoe de jongen gevoerd werden. Ze waren zo toegankelijk. De boerderij stond in Oldebroek, hier vlakbij. Mijn vader had interesse in vogels. Toen hier de polder werd drooggelegd, Oostelijk Flevoland – ik was toen een jaar of tien – nam hij me met de auto mee naar de dijk om eenden te kijken. Nadat hij een kijker voor me had gekocht, ging er een wereld voor me open. Een buurjongen was een fanatieke eierzoeker en met hem ging ik de weilanden in. En ik ging ook wel de struiken in om een ei uit een nest te halen, en je wist dan niet altijd waarvan het was. De volgende dag ging je erbij zitten om daar achter te komen. Ik had van nature ook wel een beetje een voorkeur voor vogels.

Wanneer wilde je meer?

Ik denk toen ik op het Vogeltrekstation een keer van Speek senior zag dat hij op een slaapplaats zwaluwen had gevangen. Toen ik een jaar of 15 was kwam ik in contact met de ringer Kees Terpstra. Ik wist een heleboel nesten en vogels te zitten en hij vond het leuk om met me mee te gaan. Hij ging hier in Elburg vangen, met netten in het riet. Elke zaterdagmorgen ging ik mee. Ik vond dat machtig mooi. Je ziet

De tweede specialist van dit jaar heeft zijn favoriet, Hirundo rustica, zelfs in zijn e-mailadres vermeld. Want voor Berend van den Brink, beter bekend als Bennie, draait het van jongs af aan eigenlijk maar om één ding: de 55-jarige schoolmeester is bezeten van Boerenzwaluwen en volgde ze jarenlang, tot in Afrika. Maar na twaalf jaar sjouwen, iedere tien dagen stal in stal uit, is het nu wel een beetje genoeg.

zoveel meer. De eerste keer dat ik een Braamsluiper in mijn handen had: wat is dit voor een beestje?! Zo kom je dicht bij die vogels. En je krijgt nog eens bericht terug. Na een jaar of drie kon ik zelf een ringvergunning krijgen. Ik heb nog een echt ouderwetse vergunning, dat ik alles en overal mag ringen.

Je maakte de overstap naar de boertjes

Ik had hier al jaren zwaluwen geringd maar nog nooit een terugmelding gehad van beneden de evenaar. Nu nog niet trouwens, dat is wel grappig, en ik heb er meer dan 100.000 geringd. Andersom wel overigens. Ik las een rapport van Duitse studenten van de universiteit van Essen die in Zambia met Boerenzwaluwen waren bezig geweest. Ongeveer 1 op de 10.000 zwaluwen wordt teruggemeld van over de Sahara. Dan ben je natuurlijk nog wel even bezig. Andersom was dat 1 op de 1500 à 2000, dus ik moest gewoon in Afrika gaan ringen. Ik heb die jongens uiteindelijk opgebeld. Ze reageerden erg positief en we hebben plannen gemaakt om domweg eens een keer naar Afrika te gaan. Maar waarheen? Op de kaartjes van terugmeldingen van de zwaluwen had ik al gezien dat er ergens midden in de zuidpunt van Zuid-Afrika een witte vlek lag: Botswana, en ook in Angola. Dat laatste land is zo moeilijk, daar kom je niet in, en het is ook niet echt veilig. Maar in Botswana kon je wat doen. We zijn er in 1989 carte blanche heengegaan en hebben geprobeerd een slaapplaats van zwaluwen te vinden. Dat lukte in de buurt van Maun, aan de rand van de Okavango-delta. Tussen de 500.000 en de 1 miljoen Boerenzwaluwen. En een paar Oeverzwaluwen erbij. Op zich zijn die ook wel interessant hoor, maar ze komen meestal niet zo ver zuidelijk.

Werd het een succes?

We hebben er flink wat Boerenzwaluwen

gevangen en vervolgens heb ik een brief geschreven naar het Wildlife Department in Gaborone om een onderzoeksvergunning aan te vragen voor de drie jaren erna. Groot was mijn verbazing toen ik al na een maand of vier een brief terugkreeg. Ik had helemaal geen reactie verwacht, omdat ze wel zouden denken dat er weer een of andere dwaas iets wilde. Er bleek een Belg te werken, Marc Herremans, die het wel zag zitten. Toen kwam het pas goed op gang: onderzoeksplan schrijven, medewerkers zoeken. Je moet natuurlijk wel met iets nieuws komen, anders krijg je geen geld.

Boerenzwaluwen

Boerenzwaluwen boven een slaapplaats bij de Boteti-rivier (foto: Bennie van den Brink)

Wat was het uitgangspunt?

In elk geval om iets meer te weten te komen over de herkomst van de zwaluwen die er overwinteren, en hoe hun conditie is in samenhang met klimatologische omstandigheden. Later bleek met name neerslag een alles bepalende overlevingsfactor. En ik wilde heel graag weten hoe de rui verloopt en de invloed van het klimaat daarop. Dat hebben we 3 jaar lang zo goed mogelijk vastgelegd, steeds van kerst tot eind januari.

Welke pennen ruien ze dan?

Als ze in de herfst in Afrika aankomen, zijn de veren helemaal afgeragd. Rafelig, stukken eruit, alle glans is weg. In Nederland beginnen ze niet met de rui, in Zuid-Europa wél, met een paar pennetjes, voordat ze de Sahara oversteken. Ze maken in Afrika een complete rui door. Een zwaluw moet altijd over een optimaal vliegvermogen beschikken, omdat ze vliegend aan de kost moeten komen. Daarom ruit hij maar één pen tegelijk, uiteraard symmetrisch. Dat duurt 14 tot 16 dagen, de hele rui-periode drieënhalve maand. Onze veronderstelling was dat je in die periode weinig verplaatsingen en trekbewegingen krijgt, en dan is de keuze van die overwinteringsgebieden natuurlijk erg belangrijk. Er moet voldoende voedsel zijn voor de aanleg van nieuwe veren en met een goede conditie kan je makkelijker terugvliegen naar Europa. Daarbij is de lengte van de staartpennen heel belangrijk bij de partnerkeus: vrouwtjes houden van mannen met lange staarten.

Hoeveel ringen nam je mee?

De eerste keer tienduizend, beschikbaar gesteld door het Zuid-Afrikaanse ringstation. We probeerden er vier tot vijf weken te zijn en werkten steeds met ploegen van vier: uit Nederland en ook studenten uit Gaborone. Dat was een van de voorwaarden. Van 1992 tot 1995 zijn we er steeds zo'n vijf weken geweest. De Stichting Wiwo – een van de subsidiegevers – had ons gevraagd om ook watervogels en steltlopers te tellen in de gebieden waar we aan zwaluwen werkten. Toen ik ze voor het eerst aansprak voor subsidie, zeiden ze: Jongens, zangvogels, dat is ons pakkie aan niet. Maar toen heb ik betoogd dat Boerenzwaluwen in moerasgebieden en rietvelden slapen en dus een heel sterke binding met wetlands hebben. De Wiwo heeft allerlei fondsen aangeschreven en zo is het geld voor Botswana op tafel gekomen.

Veel animo vanuit Botswana zelf?

Nee, kleine vogeltjes zijn daar helemaal niet belangrijk. Een schimmel die de graankorrels aantast of een insect dat zich op gierst stort, dat is veel interessanter voor die mensen dan een vogeltje uit Europa dat aan komt vliegen en een tijdje blijft hangen. Ze hebben er eigenlijk niks mee, want zo'n vogeltje is ook te klein om er echt op te jagen. Dat gebeurt wel in Nigeria, maar in Botswana hebben ze daar geen oog voor.

Hoe zoek je de plekken?

In Botswana heb je verschillende stuwmuren en aan de randen daarvan heb je potentiële plekken met rietvelden. Het ene jaar zitten er zwaluwen, het andere jaar weer niet. Je moet wat hulp hebben van de plaatselijke bevolking. We hebben een keer gevlogen om te kijken of er gunstige rietvelden waren. Met de auto gingen we geschikte plekken af. Vorig jaar hebben we door op een gerucht af te gaan aan de rand van de Kalahari een slaapplaats in bomen gevonden. Mensen in een dorpje zeiden dat in de buurt heel veel zwaluwen sliepen. Wij zijn er overdag gaan kijken, maar konden niet echt iets vinden. Een paar plantsoenarbeiders gevraagd, maar die hadden nog nooit van zwaluwen gehoord. Toen ik uitlegde dat het om enorme aantallen vogels ging die 's avonds uit de lucht kwamen vallen, wisten ze het. En toen we op die plek aankwamen, roken we die scherpe geur van vogelmest.

Lekker?

Een typische mestgeur, net als een zeevogelkolonie. Die duizenden zwaluwen poepen daar de hele nacht door, dus op de takken en onder de bomen vormt zich een laag, die dan gaat schimmelen of gisten. De bodem lag bezaaid met ruipennen. Tegen de avond kwamen er een stuk of vijf dorpskatten naar toe, die in de bomen klommen. Eromheen vlogen Kerkuilen, die Boerenzwaluwen uit de toppen van de bomen plukten.

En wat betreft bescherming?

We hebben geprobeerd om prachtige grote en brede rietkragen in de buurt van Maun beschermd te krijgen, langs de Boteti-rivier. Er zaten ook Rietaalscholvers en kolonies wevers. Maar in 1994 is er een droogte begonnen en die heeft een aantal jaren geduurd. De rivier viel bijna helemaal droog. De rietvelden zijn in brand gestoken, de boeren namen de grond in gebruik

en er is niets meer van over. Je ziet er nog wel Boerenzwaluwen vliegen, maar ik vond vorig jaar nog maar één veldje van misschien 100 meter. In de uitgestrekte Okavango-delta die er dichtbij ligt kunnen ze nog wel terecht.

Hoeveel heb je er al met al geringd?

In die drie jaar 20.000 Boerenzwaluwen. En inderdaad kregen we terugmeldingen uit Europa, ongeveer 1 op 1500, maar niet uit Nederland. De meest dichtstbijzijnde kwam van Sint-Niklaas, net over de grens.

Oeps ...

Ik vond het vooral leuk, maar had hem inderdaad wel een paar kilometer noordwaarts verschoven willen hebben. De hoofdmoot van de Nederlandse zwaluwen zit 's winters wat noordelijker, in de Kongo en in de bocht van West-Afrika. Daar ben ik ook geweest, in Nigeria, met Italiaanse ringers en met Rob Bijlsma, die al met al een keer of vijf is mee geweest. En daar hebben we een Boerenzwaluw teruggevangen die we zelf in Elburg geringd hadden. Verder hebben we geprobeerd om in Ghana met behulp van lokale vogelaars een Constant Effort Site op te zetten, maar zodra je weg bent komt daar niks van terecht.

Ook in Nederland doe je onderzoek

Ik had een onderzoeksplan gemaakt: het Boerenzwaluwproject Nederland. Op acht plaatsen wordt in boerderijen onderzoek gedaan naar allerlei aspecten van broeden, dispersie, overleving. Voor een deel liep dat parallel met het onderzoek in Botswana. Het Nederlandse project loopt nog steeds en het heeft zichzelf bewezen. In twintig Euring-landen - de gezamenlijke Europese ringcentrales - wordt nu volgens onze methoden gewerkt.

Wat onderzoeken jullie?

We controleren elke tien dagen de nesten. Hoeveel jongen er worden geboren en hoeveel er uitvliegen. Dan kan je misschien een link leggen met overleving. Als je de oude vogels terugvangt, weet je weer hoeveel daarvan uit hetzelfde gebied afkomstig zijn, of van dezelfde boerderij.

Word je nooit moe een zwaluwgek te zijn?

Het is natuurlijk verslavend, vooral doordat je steeds meer te weten komt. Maar ik ben wel bezig om het broedvogelproject af te bouwen. Twaalf jaar sjouwen, iedere tien dagen stal in stal uit, het is wel een beetje

**Een jubileum:
met dit interview heeft Guus zijn
25-ste freelance-juweeltje afgeleverd!**

genoeg. Maar het vangen op slaappleatsen zal ik niet snel opgeven.

Goed, je rondt het af. En dan?

Dan is de Nederlandse populatie twaalf jaar gevolgd en moet er iemand op het Vogeltrekstation naar gaan kijken. Een statisticus, ik kan dat niet.

Je bent schoolmeester

Hier in Noordeinde, op een basisschooltje, er werken tweehalve leerkrachten. Ik legde het bestuur mijn plannen voor en ze wisten dat het geen vakantiereisjes waren. Welnu, als ik maar voor een goede vervanger zorgde, was het in orde, dan kon ik vijf weken weg op basis van onbetaald verlof.

En nu de schrijffase

Ik ben al een beetje begonnen, maar heb er eigenlijk nooit een opleiding voor gehad. Ik maak een concept en vervolgens probeer ik allerlei goede mensen in te schakelen en die zorgen dat het wat wordt. Een monografie over de Boerenzwaluw schrijven? Daar zijn er al wat van.

Over je eigen beleving misschien?

Wat is je grootste kick?

In het riet middenin een slaappleats staan terwijl duizenden zwaluwen om je heen scheren en luid kwetterend een plekje zoeken om te overnachten.

Hoe lang doet onze Boerenzwaluw er over naar Afrika?

Zo'n zes tot acht weken. Ze kunnen 3 à 400 kilometer per dag afleggen. Onze vogels hoeven hier nog niet op te vetten, in tegenstelling tot bijvoorbeeld Italiaanse, die vermoedelijk in één keer de Sahara overvliegen. Het is een frappant verschil. Maar er zijn ook verschillende strategieën binnen onze populatie, die via Spanje gaat. Sommige volgen de kust van Afrika, andere steken meer schuin de Sahara over naar Ghana en Nigeria. Van die laatste groep krijgen we de laatste jaren veel minder terugmeldingen. Ik vermoed dat het een kwestie van natuurlijke selectie is; de kust-route is misschien voordeliger. Significant was het verschil niet. We hebben met onze cijfers uit Botswana aangetoond dat droogte desastreus is voor de overwinterende zwaluwen. In het laatste jaar, 1995, hebben we zwaluwen gevangen die amper 14, in plaats van 18 à 20 gram wogen. Die kwamen echt aanfladderen, konden bijna niet meer vliegen. Dan wist je dat die de volgende ochtend dood zouden zijn, ook al

doordat ze 's nachts een gewichtsverlies van 10 procent ondergaan.

In Nederland gaat het ook echt klote, hè

Ja, dat is waar, wat moet je ervan zeggen. We hebben een enorme achteruitgang gehad toen we in de jaren tachtig overschakelden van kleinschalige naar intensieve landbouw. Nu heb je zoveel bedrijfsbeëindigingen dat de Boerenzwaluwen mede daardoor achteruitgaan. Schuren en stallen gaan dicht, er komt een caravanhouder, een weekendhuis of een gewone bewoner. En zwaluwen die in grote ruilverkavelingsstallen broeden, krijgen minder jongen. Kleinschaligheid is een voordeel.

Kwestie van voedsel?

Voor een deel, voor een ander deel beschutting. In die grote ruimtes heb je veel meer temperatuurschommelingen. Er kan bijvoorbeeld tijdens een koudeperiode dagenlang een koude trek langs het dak gaan. Als er dan nesten met jongen op die stalen balken zitten, in die tocht, dan gaan ze dood. Ja, en als een boer maïs voert, dan zit zo'n stal vol mussen en spreuwen, en die zitten ook in die zwaluwnesten te rotzooien.

Tachtig procent achteruitgang in 20 jaar

Ik voel een soort gelatenheid, er valt zo weinig aan te doen. Je hebt er geen invloed op. Je kan niet tegen boeren zeggen dat ze hun zaak moeten opdoeken en op hun stuk grond weer vijf boerderijtjes met van die schattige stalletjes moeten neerzetten. Dat kan je niet meer terugdraaien. En een boerenzwaluwreservaat maken kan ook niet.

Dus voor een groot deel zullen ze de komende vijftig jaar uit Europa verdwijnen.

Dat zit er wel in. Heb je wel eens gehoord van de KKM? Dat is de 'Keten Kwaliteit Melk'. Een organisatie die zegt namens de consument te spreken, maar in feite zijn het de grote supermarktketens, zoals Albert Heijn. De KKM legt de boeren strenge hygiënemaatregelen op. Alles - melk, aardappels, groenten, fruit - moet zo schoon en hygiënisch mogelijk geproduceerd worden. Want dat wil de consument. Er mag geen vogelpoepje op een hoop aardappels terecht komen, want dan wordt de partij afgekeurd. Die KKM probeert nu rechtsgeldigheid te verwerven. Het is allemaal zo vreselijk overdreven, zeker als je ziet door wat voor een gesloten systeem die melk zijn weg gaat. En wellicht gaan ze

de boeren verplichten om eens per week de stallen te spuiten tegen vliegen. Ik zou willen dat mensen zich meer bewust zijn van wat er aan het verdwijnen is. En ik erger me het meest aan het feit dat het economisch belang altijd voorgaat. Nederland is vol.

De broedtijd is aangebroken. Wat nu?

De stallen weer in. Maar eerst een weekje Schotland. Zeevogels fotograferen.

Guus van Duin

Rectificatie 1

Door een stomiteit onzerzijds zijn in SOVON-Nieuws nr 1 van dit jaar de geplande fotobijdrachten niet bij de foto's van het interview terechtgekomen, terwijl ze essentiële informatie bevatten. Vandaar dat we ze hier alsnog voor u op een rijtje zetten.

Foto 1, links op pagina 12:

Martjan Lammertink met de enige opgezette Keizerspecht (*Imperial Woodpecker*, *Campephilus imperialis*) in Nederland. Naturalis, 1993.

Foto 2, midden pag 12/13:

Utami Setiorini en Martjan Lammertink bij een transectmarkering in het regenwoud van Simeulue eiland, Indonesië.

Foto 3, pagina 13 bovenaan:

Grey en Buff Woodpecker (*Hemicircus concolor*), man. West Kalimantan, Indonesisch Borneo.

Foto 4, Greater Flameback (*Chrysocolaptes lucidus*). Lingga eiland, Indonesië.

Rectificatie 2

De opletende lezer van tabel 1 op blz 10 van nr 1 had al gezien dat we vergeten waren de getallen af te ronden. Vervolender is dat er ook nog een fout in de aantallen van een aantal zee-eendsoorten was blijven zitten. Het gaat om een aantal dubbeltellingen waardoor de gegeven totalen voor 2003 te hoog zijn. De aantallen moeten zijn Topper: 24.369 in plaats van 53.335 en Eider: 91.400 in plaats van 120.199.